

El procés d'industrialització a la Sénia

Victòria Almuni Balada¹
Centre d'Estudis Seniencs

Al Centre d'Estudis Seniencs portem a terme des de l'any 2000 un projecte de recerca a llarg termini centrat en el procés d'industrialització de la Sénia (Montsià), un poble de poc més de 6.000 habitants que al llarg del segle xx ha sofert una important transformació en la seva estructura econòmica, social i urbana. La comunitat ha passat de ser essencialment agrícola, centrada en els conreus de secà, a estructurar la seva economia al voltant de la indústria del moble. Aquest canvi econòmic ha determinat de manera definitiva l'evolució històrica contemporània i ha transformat la xarxa de relacions socials del veïnat.

La convivència diària a la Sénia del segle xx està marcada per l'horari de treball de les fàbriques. Dels més grans als més petits, els seus habitants tenen el concepte d'hora punta total-

ment interioritzat. A les 08.00 h, a les 13.00 h, a les 15.00 h i a les 20.00 h els accessos al nucli urbà i els carrers s'omplen d'una quantitat de vehicles i persones inusual per a una població de la seva magnitud. Fora d'aquestes hores, la calma és la gran protagonista. Tothom fa els mateixos horaris i els mateixos recorreguts. Tothom, els mateixos dies de vacances. Tothom, directament o indirectament, viu de l'activitat industrial. En certa manera, els propietaris d'empreses que han començat com a operaris i han aixecat ells mateixos una fàbrica o una botiga de mobles pròpia són el model en el qual s'emmirallen la resta. Aquest fet ha estat un al·licient important a l'hora d'ampliar la xarxa industrial i comercial del municipi. Al mateix temps, però, ha marcat el caràcter d'una col·lectivitat, amb un fort component de població immigrada, que s'ha acostumat a mirar només el futur i que en els darrers temps necessita en alguns aspectes reflexionar sobre el seu passat.

Com a centre d'estudis con-

siderem que és necessari recuperar els elements més representatius del procés que ha portat a aquesta realitat i fer-ne divulgació. La complexitat del tema i la voluntat d'ajustar-nos als recursos materials i humans de què disposa l'equip ens ha portat a plantejar la recerca per etapes interrelacionades, però amb una certa autonomia. Així, l'any 2001 vam portar a terme, amb el finançament d'una beca del Museu del Montsià concedida en qualitat d'antena de l'Observatori per a la Recerca Etnològica a Catalunya, una recerca centrada en dos dels exemples de fusters formats com a aprenents dins del sistema gremial i que posteriorment van esdevenir empresaris d'una fàbrica de mobles en el sentit modern de la paraula, la Fàbrica de Muebles Gascó Jornet. L'any 2003 vam decidir iniciar una campanya de recollida de fotografies relacionades amb la industrialització i fer difusió pública de la nostra hipòtesi de treball. Ho vam fer mitjançant una exposició, finançada per la Fundació Caixa Tarragona i l'Ajuntament de la Sénia, que va portar per nom *Molins, tallers i fàbriques a la Sénia. El procés d'industrialització en una comunitat rural*. L'exposició ens va permetre donar a conèixer la nostra activitat de recerca a la població i recollir la informació i opinions de molts dels protagonistes del procés que encara romanen vius. El mateix any 2003 vàrem presentar-nos al concurs públic dels programes de recerca sobre patrimoni et-

1. Els membres de l'equip de treball són Victòria Almuni com a coordinadora, Jordi Arasa, Anna Caballol, Toni Porcadell, Eva Garcia, Ivon Michavila, Lluís Miró, Manel Serra i Mar Villabí.

nològic del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, per continuar treballant sobre el tema; el projecte va ser guanyador d'un dels lots de recerca documentació. Els nostres objectius immediats eren tres.

En primer lloc, volíem recollir el testimoni oral de tres protagonistes del procés i poder inventariar estris, maquinària i material gràfic de la seva propietat. Amb relació a l'objectiu final de poder interpretar el conjunt de l'activitat industrial a la població fins als anys setanta del segle xx, vam triar professionals de camps diferents, que ens permetessin crear un marc general de coneixement i obrir noves vies de recerca. Tots tres tenien més de setanta-cinc anys, fet que els converteix en exemple de transició entre les formes de producció pròpies del sistema gremial o preindustrial a d'altres que incorporen plenament el model industrial de tipus fabril.

El més gran, José Vives, es va formar com a torner a la primera fàbrica de pinzells de la població, creada l'any 1901. Els anys posteriors a la guerra de 1936-1939, va treballar com a torner i als anys seixanta es va establir com a empresari fundant la "Fàbrica de brochas y pinceles José Vives". Va seguir el model d'empresa de base familiar amb un nivell de mecanització mitjà. Va dirigir l'empresa fins a la seva jubilació l'any 1975 i, posteriorment, la seva filla la va continuar fins a la dècada dels anys noranta. El

Sala inferior de la fàbrica de paper instal·lada al molí de l'Abella, amb set operaris en actitud de treball. Es veu la màquina de fabricació de paper continu i la taula on es tallaven les resmes de paper. Vers el 1920. Fotografia: anònim.

seu precari estat de salut —va morir poc després d'haver donat per acabada la recerca— va representar una limitació al nostre treball. Amb tot, el seu testimoni va poder ser complementat amb el de la seva dona i el de la seva filla, dedicades professionalment a la mateixa tasca.

El segon informant va ser Alberto Querol. Va començar a treballar com a torner l'any 1937, quan tenia 13 anys, a la mateixa fàbrica de pinzells que José Vives. L'escassetat de mà d'obra masculina durant els anys de la Guerra Civil va accelerar la seva formació, com la de molts altres nens que van aprendre durant aquesta època, i els va permetre ser valorats professionalment en un moment molt inicial de la seva carrera. En acabar la guerra va passar a treballar a una fusteria del poble, "Hijos de Antonio Prades", en la qual ja hi treballava el seu pare. Va ser una de les primeres de la població que es va dedicar a la fabricació de mobles, fet que li va permetre

perfeccionar-se en el treball de la fusta. Tota la seva carrera professional ha estat centrada en el treball com a operari del moble, cosa que el converteix en un testimoni d'excepció per comprendre el pas del sistema de fabricació tradicional al mecanitzat actual.

El tercer informant ha estat Germán Tena, ferrer que representa la tercera generació d'un obrador establert a la població a les darreries del segle xix i que avui continua amb els seus fills. El seu testimoni és important per comprendre l'adaptació d'aquest ofici a les necessitats de cada moment i la seva evolució en el temps. Junta-ment amb el seu avi i el seu pare, va treballar molts anys en la fabricació i reparació de peces per als molins hidràulics del riu de la Sénia i de zones properes del nord del País Valencià. És un testimoni de primera mà per poder entendre el funcionament d'aquests establiments en la fase final de la seva activitat. Posteriorment ha anat adaptant el treball del seu taller

a l'evolució de l'activitat econòmica de la població. A partir dels anys seixanta es va especialitzar en la fabricació i reparació de maquinària agrícola. En total vam poder recollir 21 enregistraments orals corresponents a 19 entrevistes.

El segon objectiu del programa de recerca documentació 2003 va ser la recollida i documentació de material gràfic. En aquest sentit vam poder documentar i inventariar les fotografies antigues aplegades durant el procés de muntatge de l'exposició i els mesos immediatament anteriors. A aquestes, s'hi van afegir les fotografies dels estris, maquinària i edificis i infraestructures dels entrevistats.

El tercer objectiu va ser completar i actualitzar l'inventari de les instal·lacions industrials hidràuliques conservades al curs del riu de la Sénia, aspecte que membres de l'equip havien treballat l'any 1994 dins d'un altre projecte de recerca.

El material recollit al llarg d'aquesta darrera fase de la recerca es pot concretar en:

21 enregistraments orals corresponents a 19 entrevistes.

368 imatges distribuïdes de la manera següent:

185 diapositives referides a elements mobles o edificis i infraestructures relacionats amb els tres informants entrevistats

33 diapositives referides a restes d'edificacions d'antics molins del riu de la Sénia

150 imatges antigues, digitalitzades, relacionades amb la industrialització a la Sénia

548 fitxes classificades en:

19 fitxes d'enregistraments orals

368 fitxes d'imatges

42 fitxes d'edificis i infraestructures

33 fitxes d'activitats econòmiques

86 fitxes de béns mobles

Coincidint amb la recerca, les autoritats municipals han començat a mostrar interès per recuperar els elements més significatius d'aquest passat industrial de la població i rescatar-lo de l'oblit en què ha anat caient entre les generacions més joves. L'estat de conservació de les antigues instal·lacions industrials establertes al voltant del riu és en general dolent. Algunes, però, mantenen els edificis i elements infraestructurals que seria interessant de recuperar i, dins del possible, convertir en testimoni material d'aquest model tècnic i social desaparegut. D'altra banda, el CEMS (Col·lectiu d'Empresaris del Moble de la Sénia) s'ha manifestat també a favor d'ajudar a la recuperació de la franja més recent del passat industrial, molt centrat en la fabricació de mobles.

El nostre objectiu prioritari és, en aquest moment, poder completar la recerca en un termini aproximat de dos anys, treballant en dues direccions complementàries. D'una banda, volem continuar amb el treball de camp, bàsicament mitjançant una major realització d'enregistraments orals, a més de documentar determinats espais, elements materials

i imatges, i cercar documentació d'arxiu i bibliogràfica. En aquest sentit, el testimoni dels informants treballats fins ara ens ha obert noves vies d'investigació i ens ha permès identificar altres informants potencials. D'altra banda, cal ampliar el treball de caire etnogràfic orientat a analitzar els processos socials i culturals vinculats a la pràctica industrial i dins del marc espacial de la població, marcada pel seu caràcter rural i per la pèrdua progressiva del pes del treball agrícola, que com activitat laboral i econòmica continua essent present a la majoria de famílies, però ja de manera residual. Combinar aquestes dues metodologies ens permetrà recollir una quantitat important d'informació per tal d'analitzar-la i oferir així una visió de conjunt dels processos històrics i dels principals elements de continuïtat i de canvi. Poder analitzar el pas del model preindustrial a l'industrial en un àmbit geogràfic reduït i en certa manera tancat en si mateix pot ajudar a entendre millor el procés d'industrialització català i de quina manera aquest ha afectat les estructures socials i culturals de la població.

Entra també dins dels nostres objectius fer una difusió adequada de la informació recollida. No solament al món dels especialistes a través de la publicació especialitzada sinó també a la població en general de manera divulgativa. És en aquest sentit que s'ha d'entendre el projecte en el qual en